

УКРАЇНСЬКА АБЕТКА

*МАЛЮНКИ
ТЕОРТІЯ
НАРБУТА*



Видавець
Олександр
Савчук

Видавець Олександр Савчук
Харків • 2020

*Висловлюємо щиро подяку дирекції та колективам
Харківського художнього музею,
Національного художнього музею України (м. Київ),
Сумського обласного художнього музею імені Никанора Онацького,
Музею мистецтв Прикарпаття (м. Івано-Франківськ),
а також особисто пп.
Валентині Мизгіній, Вікторії Кацай, Ользі Денисенко,
Юлії Литвинець, Данилові Нікітіну, Надії Юрченко,
Василеві Романцю, Вікторові Доскалюку, Маркіянові Філевичу,
Ірині Ходак, Сергієві Білоконю, Олексієві Чекалю, Богданові Завітію,
Андрієві Малишку, Надії Холявці, Вадимові Щербі та Олександрі Шевлюзі
за безкорисливе сприяння виходу у світ цього видання*

У 45 Українська абетка. Малюнки Георгія Нарбута / передм. М. Ю. Філевич ; упоряд. О. О. Савчук ; художн. оформ. О. Г. Чекаль. — Харків : Видавець Олександр Савчук, 2020. — 64 с., [77 іл].
ISBN 978-617-7538-35-5

За створення української абетки видатний український графік Георгій Нарбут (1886–1920) брався двічі: 1917 року (14 літер) та 1919 року (3 літери). Абетка — архітвір митця — не лише взірць бездоганної графіки, а й результат творчого шляху художника та його національної самоідентифікації. Ця книга — перше повне видання всіх відомих літер української абетки Георгія Нарбута, репродукованих з оригіналів.

Видання здійснено до 100-ліття від дня смерті митця.

УДК 811.161.2:003.23+76.071.1НАРБУТ

ISBN 978-617-7538-35-5

©Нарбут Г. І., 1917, 1919
©Філевич М. Ю., передмова, 2020
©Чекаль О. Г., художнє оформлення, 2020
©Видавець Олександр Савчук, 2020



Дослідники творчості Георгія Нарбута одно-стайно стверджують, що «Українська абетка» посідає визначальне місце у творчості художника. Федір Ернст і Павло Нерадовський називали її «лебединим співом» Нарбутового петербурзького періоду⁴⁾. Стефан Таранушенко вважав «Абетку» «пікантним сполученням української реальності з екзотикою та фантастикою»²⁾. «Українська абетка» є поворотним моментом у творчому та особистому житті художника. З одного боку, ця серія графічних робіт демонструє вершини, що їх сягнув Г. Нарбут упродовж десяти років своєї кар'єри художника-ілюстратора в столиці Російської імперії. А з другого боку, «Українська абетка» віщує переломний момент, що настав у творчості митця з його поверненням до України. Це перший масштабний твір Г. Нарбута, в якому він виразно виявив власну національну ідентичність.

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ, ВИДАННЯ ТА ЕКСПОНУВАННЯ

Можна припустити, що ідея створення абетки належить самому художнику, а надрукувати її йому запропонувало видавниче товариство «Р. Голіке і А. Вільборг»³⁾. До української теми та власної національної ідентичності Г. Нарбут ішов поволі. У свої перші петербурзькі роки він не підтримував жодних стосунків

з українською діаспорою. Митець обмежувався приватними контактами з чернігівськими земляками⁴⁾. За десять років проживання в Петербурзі Г. Нарбут подолав складний шлях національного самоусвідомлення: через зацікавлення етнографією, а ще більше козацькою старовиною, він поволі приходить до питання створення сучасного українського національного мистецтва. Далеко не всі українські митці, опинившись у російській столиці, пройшли цей шлях (наприклад, можна згадати Нарбутового приятеля Віктора Замирайла, вихованця київської школи Миколи Мурашка, який у своїй творчості залишився російським графіком).

Саме тому варто відзначити «Українську абетку» як свідчення внутрішнього розвитку митця та ствердження його власної національної ідентичності. Це нове самоусвідомлення Г. Нарбута спонукало його також на наступний вирішальний крок — переїзд до Києва.

У видавничому товаристві «Р. Голіке і А. Вільборг» планували два видання «Абетки» — українськомовне й російськомовне⁵⁾. Цей задум двомовного видання пояснює вибір художником зображуваних предметів для окремих малюнків абетки — Г. Нарбут добирав слова, які в обох мовах починаються з однієї і тієї самої літери. Правопис українських слів у «Абетці» переважно базується на словникові Бориса Грінченка (саме цим можна пояснити дивне із сьогоднішньої точки зору написання слів «зіма», «оружжя», «ива» в нижніх полях відповідних композицій; чи не найдивніше слово «слін» нерідко трапляється в українських творах ХІХ ст., наприклад у байці Левка Боровиковського «Слін, свиня і звірі»).

⁴⁾Ернст Ф. Георгій Нарбут. Життя й творчість // Георгій Нарбут. Посмертна виставка творів. Київ : Держ. вид-во України, 1926. С. 58; Нерадовський П. Г. И. Нарбут : каталог виставки произведений Г. И. Нарбута. Петербург : Комитет популяризации худож. изданий при рос. акад. истории материальной культуры, 1922. С. 23.

²⁾Таранушенко С. Мотиви старого українського мистецтва в творах Нарбута // Студії мистецтвознавчі. 2016. Чис. 2. С. 88–106.

³⁾Белецкий П. А. Георгий Иванович Нарбут. Ленинград : Искусство, 1985. С. 141.

⁴⁾Балицкий П. Спогади про Нарбута // Бібліологічні вісті. 1926. № 3. С. 52.

⁵⁾Белецкий П. А. Георгий Иванович Нарбут... С. 141.



Іл. 3. Г. Нарбут. «Бомбардування Дарданелл».
Обкладинка до часопису «Лукомор'є» (1916 р., чис. 28)



Іл. 4. Г. Нарбут. «Церква в селі Хохловка», 1912 р.

ми геральдичного галльського півня також видніється невеликий аероплан (Іл. 3).

За спорудою «Аптеки» в лівій частині композиції видніється шпиль церкви. П. Білецький інтерпретує його як фрагмент петроградської церкви Петра і Павла, поміщений у провінційний пейзаж з аптекою. На шпилі петроградського храму розташоване силуетне зображення ангела, якого не побачимо на малюнку Г. Нарбута. На основі невеликого архітектурного фрагмента важко стверджувати, про що тут ідеться: про культову споруду в столиці чи десь на Чернігівщині (наприклад, дзвіниця в с. Хохловка, що її малював Г. Нарбут, завершується схожим шпилем, Іл. 4). Старовинна арка, обвита зарослим гіллям у правій частині малюнка, нагадує подібні архітектурні елементи в обкладинці до часопису «Аполлон» (Іл. 5) та ак-



Іл. 5. Г. Нарбут. Фронтиспіс до часопису
«Аполлон», 1916 р.



Іл. 6. Г. Нарбут. «Місячна ніч», 1916 р.

варелі «Місячна ніч» (Іл. 6) (обидві роботи 1916 р.), а огорожа, розташована в його нижній частині, видається дещо дивним складником. Г. Нарбут включає такі зображення також в інші аркуші «Абетки» («О», «Н», «З»). Тут можна дошукувати символічних пояснень цього композиційного елементу. Ймовірно, його значення не було навіть до кінця зрозуміле й самому художнику. Можливо, у цьому разі йдеться про якесь підсвідоме відчуття рубежу, межі, яку потрібно перейти. Також огорожа тут може означати спробу відгородитися, відсторонитися від зображуваного.

У контексті малюнка літери «А» варто згадати й силуетний автопортрет Г. Нарбута на повен зріст.

Постать на малюнку розміщена між двома загородами з ножів (за ними видніється типовий для Г. Нарбута український пейзаж із хатками та вітряком), африканець перерізає нитку — усе вказує на зміну, перехід до чогось іншого. А саме цим і жив Г. Нарбут улітку 1917 р., готуючись до переїзду в Київ. Нині важко сказати, наскільки усвідомлював художник ці такі явні символи свого тодішнього внутрішнього стану. Водночас слід наголосити цілком гіпотетичний характер висловленого вище спостереження.

Можна зауважити й інший здогад: чорношкірий чоловік у літері «Н» є прихованим жартівливим портретом брата художника — поета Володимира Нарбута, який 1912 р. довго мандрував Ефіопією. На основі подорожі він створив цикл віршів «Абиссиния»⁸¹.

Ще одним імовірним джерелом натхнення в роботі над літерою «Н» могло бути зображення чорношкірого хлопця з ятаганами на аркуші «А» («Арап») «Азбуки в картинах» О. Бенуа. Очевидно, саме цей малюнок справив відчутне враження на Г. Нарбута, оскільки композицію О. Бенуа для літери «А» художник повторить у своїй другій версії «Української абетки» 1919 р.



О Основні елементи зображення розташовані в нижній та лівій частинах квадрата, унаслідок чого виникає відчуття незавершеності композиції. Порівнюючи чорно-білий друкарський відбиток та відбиток, який ілюмінував художник, можна побачити, що абетка була задумана як багатоколірне видання. У кольоровому варіанті малюнок має цілком завершений вигляд.

На прикладі цього аркуша ще раз можна переконатися у двомовному характері «Української абетки» — трапляються слова, які українською (згідно зі словником Б. Грінченка) та російською починаються з однієї й тієї самої літери: «огонь», «оружжя», «огорожа».

Зображення осла, що стрибає через огорожу, втілюючи від вогню, П. Білецький інтерпретує як можливу автокарикатуру Г. Нарбута, який на той час готувався до переїзду з Петрограда в Київ. Цей цікавий здогад усе ж таки можна піддати сумніву,

оскільки українські хатки під стріхою розташовані по той самий бік огорожі, що й вогонь. Якби йшлося про приховану автокарикатуру, художник постарався б розмістити ці зображення у правій частині композиції (там, куди прямує осел). Також у цей політично насичений період (літо – осінь 1917-го), мабуть, було нелегко визначити, де саме був вогонь, — неспокійно було як у Петрограді, так і в Києві.

Імовірно, в основі композиції лежить задум якогось попереднього малюнка Г. Нарбута до байок І. Крилова (за змістом вона дещо нагадує байку «Осел и мужик»). Тут можна також добачати нереалізований задум алегорії на події Першої світової війни, що їх художник виконував для часопису «Лукоморье». Зображення зброї, бунчука та панцира-кіраси, почеплених на дереві, нагадує Нарбутові заставки до журналу «Гербовед», а особливо його фронтиспіс до книжки Г. Лукомського «Старинная архитектура Галиции» (1915) (ил. 30): «...до римсько-античних атрибутів графік додає українську зброю: пістолі, рушницю, козацьку орнаментовану костьяну натруську та гетьманську булаву. Натруську й булаву він дав тут за рисунками В. Кричевського з експонатів музею Тарновського»⁸².



С Композиція виявляє вплив кількарічної роботи Г. Нарбута над байками І. Крилова, адже літеру «С» можна розглядати ще й як малюнок до байки «Слон и Моська». П. Білецький влучно зауважує, що гротескне звучання цього досягається поєднанням великого та малого, а також розташуванням найбільшої маси на задньому плані композиції⁸³.

Компонування елементів літери «С» виявляє ряд подібностей до літери «О» — пагорб із нахилом у правий бік, тварина, що рухається зліва направо в центрі. Очевидно, відчуваючи близькість цих двох малюнків, художник пробує досягнути максимальної відмінності у їх кольорових варіантах, використовуючи дещо іншу кольорову гаму та по-різному зображаючи хмари на задньому плані.

На аркушах з літерами «О» та «С» Г. Нарбут відмовився від стилізованого зображення тварин. Реалістичне зображення гігантського слона разом з ялинами та недоречною скринєю, порожніми

⁸¹Бялосинская Н., Панченко Н. Косой дождь / Владимир Нарбут. Стихотворения / [вступ. ст. и примеч.: Н. Бялосинская, Н. Панченко]. Москва : Современник, 1990. С. 24, 420; Ерист Ф. Георгій Нарбут. Життя й творчість... С. 29.

⁸²Таранушенко С. Мотиви старого українського мистецтва в творах Нарбута... С. 91.

⁸³Білецький П. А. Георгій Іванович Нарбут... С. 148.

покинутими стільцями й самоваром створює відчуття майже стихійного лиха — це не казковий слоник, а величезна тварина, що зайняла собою весь зображуваний простір, налякавши товариство, яке полишило чаювання навколо самовара. Слон тут немовби уособлює грізну катастрофу, що насувається, і водночас це незрозуміле лихо приховане під личиною привабливої екзотичної тварини. З перспективи років цей твір звучить немов грізне передбачення подій 1917–1921 рр.

У малюнках до літер «Л» та «М» зображення тварин злегка стилізоване й нагадує радше іграшкових персонажів, тимчасом як до «О» та «С» тварини (осел, слон) цілком натуралістичні — тут ми бачимо, як у межах однієї серії Г. Нарбутові вдається створити доволі відмінні стилізації, не порушуючи водночас цілісності обраної ним візуальної мови.



Ф

літера

Літера «Ф» належить до найбільш вдалих малюнків абетки. У центрі бачимо освітлений вогнями феєрверку палац Кирила Розумовського в Батурині, а перед ним — гостей свята, виконаних темним силуетом. Зліва на передньому плані — дві центральні фігури композиції: козак та вельможа, що розмовляють між собою. Літера обрамлена з обох боків зображеннями рослин — похмуре темне дерево з правого боку та деталізовано промальована рослина, що тягнеться вгору, з лівого.

Силуетні фігури на передньому плані нагадують прийом, яким Г. Нарбут послуговувався в малюнках до байки «Волк на псарне» з видання «1812 год в баснях Крылова» (1912 р.) (ил. 31), — силуети постатей, що ведуть бесіду на тлі нічного неба. Зображення зірок і комети підсилює цілісність композиції. Напруження тут створюється за рахунок контрасту між фігурами та їхньою виразною жестикуляцією. Цей прийом художник застосовував також на аркуші «Ф» — фігури відрізняються одягом і жестами. Очевидно, роботи до видання «1812 год в баснях Крылова» були важливими для Г. Нарбута — як свідчить тогочасна фотографія, вони висіли на стінах його петербурзького помешкання. Подальше осмислення малюнків до байки «Волк на псарне» вилилося в пишний образ літери «Ф».

Подібно до «ГГ», її зміст базується на подіях української історії. Дослідники творчої спадщини Г. Нарбута однак не в тлумаченні цього зображення — йдеться про свято в батуринському маєтку останнього запорозького гетьмана К. Ро-



Ил. 31. Г. Нарбут. Малюнок до байки «Волк на псарне» з видання «1812 год в баснях Крылова», 1912 р.

зумовського⁸⁴). Цікаво зауважити, що в альбомі П. Білецького «Георгій Нарбут», виданого в Києві 1983 р., не знайдемо репродукцій малюнків літер «ГГ» та «Ф» (хоча всі інші аркуші «Абетки» відтворені). Мабуть, їх не включили в радянське видання саме через надто пряме відсилання до української історії.

С. Таранушенко, аналізуючи аркуш «Ф» «Абетки», порівнював його з малюнком до «З»: «В літері „Ф“ Нарбут дає другий нічний, не менш ефектний за „Зиму“ малюнок, але у всьому першому протилежний. В „Зимі“ — композиції, побудовані на силі білого тону, маляр показує нам трудове село, залите сяйвом повного місяця. Все спить — мов вимерло; не сплять лише зайці. В другому малюнку густий чорний морок глибокої літньої ночі прорізають сполохи феєрверку, на хвилю освітлюючи невірним блиском гетьманський баль...»⁸⁵

Тим часом П. Білецький, розглядаючи цей аркуш, сплітає ціле мереживо значень літери «Ф»: фестиваль, фасад, фаворит, фельдмаршал, феєрверк⁸⁶. Як уже згадувалося раніше, В. Кармазин-Каковський розвиває інтерпретацію малюнків в оповідь із життя Г. Нарбута, не вказуючи, однак, жодних документальних джерел своїх здогадів: «Незадовго до смерті Нарбута, друзі прийшли відвідати його, вже в постелі важко хворого. Хтось запитав: який задум автора був під час розроблення ілюстрації „Феєрверк“? Нарбут пожвавішав.

⁸⁴Ернст Ф. Георгій Нарбут. Життя й творчість... С. 58; Белецкий П. А. Георгий Иванович Нарбут... С. 148.

⁸⁵Таранушенко С. Мотиви старого українського мистецтва в творах Нарбута... С. 91–92.

⁸⁶Белецкий П. А. Георгий Иванович Нарбут... С. 148–149.



Іл. 32. О. Бенуа. Малюнок до літери «З» із «Азбуки в картинах», 1904 р.

Відчув, що його графіка дедалі більше захоплює не тільки досконалою технікою виконання, а ще й глибиною змісту. Просив присутніх подумати над цим і сказати через кілька днів⁸⁷⁾. Імовірно, В. Кармазин-Каковський послуговувався невідомими усними спогадами учня Г. Нарбута — Роберта Лісовського.

Окрім тлумачень змісту малюнка важливим залишається також розгляд мистецьких джерел, що вплинули на створення цього графічного шедевра. Зацікавлення епохою XVIII ст. було доволі поширеним серед мистецьких кіл Європи кін. XIX – поч. XX ст.: Адольф Менцель створив цикл ілюстрацій з життя Фрідріха II, Карл Ларсон працював над розписами, присвяченими шведським королям XVIII ст. Ця тема цікавила також художників товариства «Мир искусства», зокрема численні роботи Костянтина Сомова та О. Бенуа відображають епоху рококо⁸⁸⁾. Г. Нарбут уважно вивчав українську культуру XVIII ст., працюючи над оформленням виставки «М. В. Ломоносов и елизаветинское время» (1912), особливо зацікавившись гетьманським палацом у Батурині⁸⁹⁾. Літеру «Ф» можна також вважати плодом цього вивчення культури рококо. Слід відзначити й ті твори, які, безперечно, були відомі Г. Нарбуту й до певної міри вплинули на створення цієї композиції.

⁸⁷⁾Кармазин-Каковський В. Юрій Нарбут // Нотатки з мистецтва. 1982. № 22. С. 33–34.

⁸⁸⁾Белецкий П. А. Георгий Иванович Нарбут... С. 149.

⁸⁹⁾Ерст Ф. Георгий Нарбут. Життя й творчість... С. 37.



Іл. 33. А. Шарлемань. «Святкування двадцятип'ятилітнього ювілею царською залізничі в павловському концертному залі», 1862 р.

Передусім варто згадати літеру «З» із «Азбуки в картинах» О. Бенуа (Іл. 32) — тут зображене товариство, що зібралося просто нічного петербурзького неба, розглядаючи зорі в телескоп. Хоча сама композиція суттєво відмінна від Нарбутової, усе ж таки загальний настрій твору передає подібні почуття — свято, але водночас і смуток, можливо, навіть приреченість. Тишу роботи О. Бенуа Г. Нарбут перетворює на бучне свято: невиразні тіні на землі змінюються на пишні силуети, меланхолійне зоряне небо в нього гримить потужним феєрверком.

Іншим, не менш важливим твором, який варто згадати у зв'язку з літерою «Ф», є гуаш Адольфа Шарлеманя «Святкування двадцятип'ятилітнього ювілею царською залізничі в павловському концертному залі» (1862 р., приватна збірка) (Іл. 33). Імовірно, вона була відома Г. Нарбуту, адже знаємо, що він підтримував приятельські стосунки із сином художника, Осипом Шарлеманем, співпрацював з ним у журналі «Гербовед»⁹⁰⁾. Композиція цього твору нагадує малюнок Г. Нарбута: освітлений фасад палацу, обабіч високі дерева, перед палацом натовп, що зібрався на святкування, нічне небо контрастує зі штучним освітленням.

Обидва згадані твори Г. Нарбут міг використувати не так для прямого цитування, як для переосмислення їх настрою та змісту, створивши один з найбільш виразних малюнків своєї «Абетки». Тут слід також згадати роботу К. Сомова до «Le livre de la Marquise» (Іл. 34) (упорядник Франц Бляй) — у ній чимало подібностей із твором Г. Нарбута. Невідомо, чи Г. Нарбут мав нагоду бачити цей малюнок або якісь попередні ескізи до нього, оскільки всі чотири видання книжки побачили світ у Німеччині та Франції, на території Російської імперії їй було заборонено. Робота К. Сомова розвиває подібний сюжет нічної забави XVIII ст., виражена симетрія композиції тут сповнена погідного свят-

⁹⁰⁾Нерадовский П. Г. И. Нарбут... С. 19.



Іл. 34. К. Сомов. Малюнок до
«Le livre de la Marquise», 1907 р.

кового спокою, тим часом як динамічна композиція Г. Нарбута створює враження драматичного напруження.

Порівняння згаданих творів з композицією Г. Нарбута виявляє хід його мистецького пошуку та можливості осмислення й опрацювання вивченого матеріалу. Роботи інших художників надихали Г. Нарбута, він рідко копіював когось, частіше бачимо в нього приклади автоцитування. Використовуючи свій попередній матеріал, митець щоразу надавав йому нового звучання.



Ч В аркуші «Ч» Г. Нарбут створив нічне середовище, яскраво освітлене двома вуличними ліхтарями. Хоча самі фігури подано у світлі, навколо них панує темінь ночі. Подібний **літера** ефект художник використовував у роботах до казки Г. К. Андерсена «Старий вуличний ліхтар» (1913) (Іл. 35).

Світлі силуети на темному тлі ночі дещо переграються з літерою «З», хоча сама композиція вирішена набагато динамічніше. На передньому плані та в центрі бачимо гротескні постаті чортів, які затіяли нічну забаву перед будинком садиби в с. Рудка (нині село Рудка Гребінківського району Полтавської області)⁹¹. Цей будинок у сяйві місяця Г. Нарбут зобразив також на відомій акварелі 1915 р. «Ніч у панській садибі» (Іл. 36) (Ф. Ернст називав цю роботу «Феєрверк»)⁹². Описуючи малюнок до літери «Ч», П. Білецький помилково назвав зображений будинок садибою в селі Круглик, звідки походила перша дружина художника⁹³.

Забава чортів навколо будинку має вигляд одночасно веселий і моторошний. Ця композиція немов просякнута настроєм гоголівських оповідань. Тут доречно пригадати слова Ф. Ернста про Г. Нарбута: «„Чорта“ намальовано Нарбутом з усім властивим йому гумором і смаком, з щирою вірою в істоту цього чорта»⁹⁴. За свідченням Степана Яремича, на одній з гостей у домі О. Бенуа Г. Нарбут розповідав про свою зустріч із чортом: «Він змалював чудову картину української літньої ночі, як він під'їздить до його любого Глухова й раптом бачить у світлі блимаючого з-за дерев місяця біля краю греблі рябого „чортяку“. Не витримала нечиста сила наближення возу „й у воду бовть“. Оповідання це дуже розсмішило присутніх. Але не я один лише пам'ятаю, що Нарбута сердило недовір'я багатьох присутніх до його оповідання, видно було, що він дійсно переконаний у реальності свого випадку»⁹⁵.

Чому Г. Нарбут вибирає місцем нічної чортячої забави саме садибу в Рудці? Можливо, у такий спосіб хоче показати занепад славного колись місця — дружина художника згадувала про те, яке враження справляла руїна під час відвідин цього маєтку в 1916 р.: «Широкие окна по фасаду дома и остатки разрушенной деревянной галереи очень понравились Нарбуту, но в то время он ничего не зарисовывал. Позже в его архитектурных акварелях, а также в иллюстрациях к детской азбуке я узнала поразительно точное изображение и окон старого дома, и галереи в д. Рудка»⁹⁶.

⁹¹Таранушенко С. Мотиви старого українського мистецтва в творах Нарбута... С. 92.

⁹²Ернст Ф. Георгій Нарбут. Життя й творчість... С. 40.

⁹³Білецький П. А. Георгій Іванович Нарбут... С. 149.

⁹⁴Ернст Ф. Георгій Нарбут. Життя й творчість... С. 58.

⁹⁵Яремич С. Місце Нарбута в українському мистецтві... С. 38.

⁹⁶Нарбут-Линкевич В. П. Георгій Нарбут. Неизвестные страницы личной жизни... С. 99.



Іл. 54. Луцька надбрамна вежа з фронтоном в Острозі. Світлина кін. XIX ст.

В Якщо в літерах «А» та «Б» Г. Нарбут цілком відкидав композиції відповідних аркушів «Абетки» 1917 р., то в літері «В» бачимо певне переосмислення композиції з попереднього варіанта «Абетки». Тут є вітряк та виноград, однак домінантне місце посідає відьма. Через увагу до декоративного рішення фігури втрачається динаміка руху, відьма немовби зависла в повітрі. Також бракує відчуття єдності окремих елементів композиції. Можна сказати, що серед трьох аркушів «Абетки» 1919 р. літера «В» композиційно найменш переконлива.

Подібно до обох інших малюнків «Абетки» 1919 р., художник особливої уваги надавав орнаментуванню одягу та інших зображених об'єктів — прикрашені свита й запаска відьми доповнюють детальне трактування ягід винограду в нижній частині композиції. Зображення вітряка майже цілком повторене на задньому плані відомого малюнка до «Енеїди», що був створений того самого року.



«Абетка» 1917 р. була останнім твором петербурзького періоду в творчості Г. Нарбута: з одного боку, вона акумулювала в собі увесь попередній досвід становлення художника, а з іншого — цей цикл розкриває розуміння ним країни свого походження напередодні повернення. Образ України, що з'являється в «Абетці» 1917 р., суттєво відрізняється від того, який можна побачити у трьох композиціях «Абетки» 1919 р. У першому циклі Г. Нарбут зобразив той край, який був відомий йому з відвідин дому та подорожей українськими селами й містечками. Тут домінує ностальгічне замишування руїнами, курйозно доповнене найнесподіванішими предметами, жартівливе протиставлення столичного та провінційного, європейського та українського.

В «Абетці» 1917 р. можна натрапити на безліч архітектурних деталей, зібраних художником під час подорожей Україною (малюнки до літер «А», «ІІ», «М», «Л», «Ф») або ж відомих з окремих публікацій (літера «З»), тож в «Абетці» можна побачити церкву із села Хохловки на Чернігівщині, Батуринський палац, Миколаївську церкву в Глухові, дзвіницю з Дрогобича та Мгарський монастир біля Лубен. Також у цій серії можна натрапити на окремі присвяти історичним особам (літери «Г» і «Ф») та приховані натяки на біографію самого художника («Г», «Л», «Н», «Ч»).

В «Абетці» 1919 р. вже немає занедбаних руїн. Старовинні споруди постають у всій своїй могутності та величі. На місце нагромадження дрібних предметів й уваги до окремих деталей приходять декоративне узагальнення та виразний орнамент. Водночас художник уважний до архітектурних пам'яток давнини, тож у двох із трьох аркушів «Абетки» 1919 р. бачимо зображення конкретних історичних споруд (Могилянська академія в Києві та Луцька брама в Острозі).

Слід зазначити, що в «Абетці» 1919 р. важко впізнати графіка з товариства «Мир искусства». Цей цикл виказує підхід монументаліста, який допасовував свій декоративний стиль до вимог книжкової графіки. За два роки Г. Нарбуту вдалося цілком переосмислити власну візуальну мову й показати на прикладі однієї й тієї самої теми абсолютно інший підхід. Такий розвиток своєї творчості художник передбачав ще 1917 р., напередодні переїзду до Києва. У розмові з Яковом Ждановичем про власний графічний стиль Г. Нарбут зауважив: «Ампір я й тепер люблю, але-ж підожди, Ждан, років через два я тобі покажу браму Заборовського»¹¹². Саме ці слова спадають на думку під час порівняння двох «Абеток».

Як уже неодноразово зазначалось, обидві серії до «Абетки» становлять вершину творчості художника. Для того щоб зрозуміти їх місце у графіці початку XX ст., важливо не лише побачити ці

¹¹²Ернст Ф. Георгій Нарбут. Життя й творчість... С. 58.



ГЕТЬМАН
ГОЛУБ
ГВИНТ

Гз Гс

Г Г

«УКРАЇНСЬКА
АБЕТКА»
1919 Р.



ІЛЮМІНОВАНІ
ДРУКАРСЬКІ ВІДБИТКИ
«УКРАЇНСЬКОЇ
АБЕТКИ»
1917 Р.



С л і н
САМОВАР
СКРИНЯ

С с

С